

มุมมองของสังคมศาสตร์ต่อปัญหาสังคม

The View Point of Social Sciences on Social Problem

สมพงษ์ ดุลยอนุกิจ¹

Sompong Dullayaanukij

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะนำข้อคิดจากนักสังคมศาสตร์ที่พยายามเสนอให้เห็นว่า ทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐานทางสังคมศาสตร์จะช่วยให้เกิดความเข้าใจสภาพของสังคมและปัญหาของสังคมได้ลึกซึ้งหรือตรงตามความเป็นจริงมากขึ้นได้อย่างไร บทความแบ่งออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ ส่วนแรกจะได้กล่าวถึงมุมมองพื้นฐานทางสังคมวิทยาต่อปัญหาสังคมหรือที่เรียกว่า "จินตนาการทางสังคมวิทยา" ส่วนที่สองจะกล่าวถึงการใช้กระบวนการการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในการศึกษาสภาพทางสังคม ซึ่งจะทำให้ได้รับความรู้ใหม่ๆ ที่ขัดแย้งกับการใช้สามัญสำนึกในการทำความเข้าใจสภาพของสังคม และในที่สุดท้ายจะกล่าวถึงปัญหาสังคมจากมุมมองของทฤษฎีแม่บททางสังคมศาสตร์ 3 ทฤษฎี ซึ่งต่างให้แง่คิดในการวิเคราะห์ปัญหาสังคมและชี้ช่องทางการแก้ปัญหาตามแนวคิดเหล่านั้น

คำสำคัญ: ทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐานทางสังคมศาสตร์ ปัญหาสังคม จินตนาการทางสังคมวิทยา การวิจัยทางสังคมศาสตร์ สามัญสำนึก

Abstract

This article introduces some social science notions in order to present how social science theories and concepts could help us understand society validly and clearly. This article is organized into three parts. In the first part, the basic perspective of sociology or sociological imagination will be introduced. After that, the social science methodology will be discussed how it can be used as a tool to create social knowledge, which sometimes conflicts with orthodox beliefs of society. In the third part, analysis and solution of social problems from the three main sociological perspectives will be discussed.

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Keywords: basic social science theories, social problems, sociological imagination, social science methodology, common sense

บทนำ

สังคมศาสตร์ย่อมประกอบด้วยทฤษฎีและแนวคิดต่างๆ มากมายจำแนกไปตามสาขาวิชา เช่น สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ประชากรศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น แต่ในบทความนี้จะเน้นการใช้ทฤษฎีและแนวคิดทางสังคมวิทยา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐานของสังคมศาสตร์ทั่วไปเพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์สภาพและปัญหาของสังคม โดยทั่วไปแล้วบุคคลทุกคนย่อมมีสติแสดงทัศนะถึงเรื่องราวทางสังคมและปัญหาสังคมได้เสมอและควรกระทำเช่นนั้นอยู่เสมอๆ ด้วย เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการบริหารบ้านเมือง อย่างไรก็ตามการกล่าวถึงเรื่องราวทางสังคมหรือปัญหาสังคม อาจเป็นการกล่าวถึงโดยมีทฤษฎีหรือแนวคิดทางสังคมศาสตร์หรือไม่ก็ได้ การกล่าวถึงเรื่องราวทางสังคมโดยมีทฤษฎี แนวคิด ตลอดจนระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์จะทำให้เกิดการมองเห็นปรากฏการณ์ได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น มุมมองของสังคมศาสตร์ต่อปัญหาสังคมที่จะนำเสนอในบทนี้จึงแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของสังคมศาสตร์ในลักษณะหนึ่ง และเป็นการโต้แย้งข้อวิจารณ์ที่มีต่อสังคมศาสตร์ว่าเป็นศาสตร์ที่ไม่มีอะไรลึกซึ้งมากไปกว่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของบุคคลทั่วไป และเป็นเรื่องที่ทุกคนทราบกันดีอยู่แล้ว

1. จินตนาการทางสังคมวิทยา

แซนเดิน (Zanden, 1988 : 7-8) ได้กล่าวถึง มโนภาพเรื่อง "จินตนาการทางสังคมวิทยา" (sociological imagination) ที่เสนอโดยนักสังคมวิทยาชื่อ ซี. ไรท์ มิลส์ เขากล่าวว่า การศึกษาทางสังคมวิทยา ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์และเป็นสาขาที่พยายามศึกษาสภาพพื้นฐานของสังคม ผู้ที่สนใจศึกษาสาขานี้มักจะได้รับคำแนะนำว่า การศึกษาทางสังคมวิทยานั้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางสติปัญญาของผู้ศึกษาในสิ่งที่เรียกว่า "จินตนาการทางสังคมวิทยา" จินตนาการทางสังคมวิทยาคืออะไร ขอให้เราพิจารณาเหตุผลพื้นฐานในการศึกษาสังคมวิทยาข้อหนึ่งคือเพื่อความเข้าใจสภาพสังคมที่เราอาศัยอยู่ โดยมุ่งหวังว่าสังคมวิทยาจะทำให้เราเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของตัวเราเอง

มิลส์ เรียกความสามารถในการวิเคราะห์ลักษณะนี้ว่า จินตนาการทางสังคมวิทยา ความสามารถดังกล่าวนี้ก็คือ ความสามารถที่จะมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างชีวิตความเป็นอยู่ ความสนใจ ปัญหา ความหวัง ของบุคคลแต่ละบุคคลกับบริบทที่กว้างขึ้นของสภาพแวดล้อมทางสังคมและประวัติศาสตร์ของสังคมที่บุคคลเหล่านั้นอาศัยอยู่

ตามปกติแล้วมุมมองของบุคคลโดยทั่วไปมักจะจำกัดอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ใกล้ชิดตัว เช่น โรงเรียน ที่ทำงาน ครอบครัว เพื่อนบ้าน จินตนาการทางสังคมวิทยาจะช่วยให้เกิดการขยายมุมมองที่แคบๆ

เช่นนี้ให้มีมุมมองที่กว้างขึ้น โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของเรากับสภาพแวดล้อมทางสังคมระดับมหภาคที่แวดล้อมเราอยู่ ตัวอย่างจากการศึกษาของนักสังคมศาสตร์พบว่า ในปี ค.ศ. 1986 เป็นปีที่เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาดีมาก คนมีงานทำกันมากแม้แต่คนผิวดำซึ่งปกติมักหางานทำยากก็ยังได้งานทำจำนวนมาก แต่ในระหว่างปี ค.ศ. 1979-1984 มีคนงานชาวอเมริกันถูกปลดออกจากงานถึง 11.5 ล้านคน และมีเพียง 60 % ที่สามารถหางานใหม่ได้ สาเหตุส่วนใหญ่ที่ถูกปลดออกจากงานนั้นเพราะมีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการผลิตอย่างรวดเร็ว และการแข่งขันทางการค้ากับต่างประเทศ คนงานที่ถูกปลดออกจำนวนมากอยู่ในวัยกลางคน ซึ่งจากประวัติทางอุตสาหกรรมที่ผ่านมาถือว่าเป็นกลุ่มที่ทำงานมานานและมีความมั่นคงทางการงานสูง มิลส์ เสนอว่า เราไม่สามารถพิจารณาสาเหตุการตกงานในกรณีนี้จากลักษณะส่วนบุคคล (personal character) ของคนงานแต่ละคน แต่เราต้องพิจารณาว่า โครงสร้างของโอกาสการทำงานในแบบเดิมได้ล่มสลายไปแล้ว ดังนั้น การระบุประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไขนั้นต้องพิจารณาระดับสถาบันทางเศรษฐกิจและการเมืองของสังคมนั้น มิลส์ เห็นว่า จินตนาการทางสังคมวิทยานั้นเปรียบเสมือนเครื่องมือปลดปล่อยความไม่รู้ของเรา โดยทำให้เราสามารถพินิจพิเคราะห์โลกทางสังคมของเราและมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างเรื่องราวชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งกับอิทธิพลของสังคมในระดับที่กว้างขึ้น จินตนาการทางสังคมวิทยาจึงสามารถให้ความรู้ในอีกมุมมองหนึ่งที่เราอาจไม่เคยรู้มาก่อน

3. สังคมศาสตร์ไม่ใช่สามัญสำนึก

สังคมศาสตร์เป็นศาสตร์ที่กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับสังคม ซึ่งเรื่องของสังคมย่อมเป็นเรื่องวิถีชีวิตของเราทุกคนที่ต้องเผชิญอยู่แล้ว ดังนั้น อาจมีคนคิดว่า เรื่องของสังคมศาสตร์เป็นเรื่องของสามัญสำนึก (common sense) แต่แท้ที่จริงแล้ว สังคมศาสตร์ไม่ใช่สามัญสำนึก ตัวอย่างที่จะนำเสนอต่อไปนี้ จะแสดงให้เห็นว่า สามัญสำนึกอาจผิดพลาดได้ เมื่อมีการใช้กระบวนการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในการศึกษาอย่างละเอียดรอบคอบ ซึ่งทำให้ได้รับความรู้ใหม่ๆ ที่ตรงกับข้อเท็จจริงมากขึ้น ในแต่ละตัวอย่างนั้นจะเริ่มต้นโดยกล่าวถึงความรู้ที่เป็น "ความเชื่อ" จากสามัญสำนึกก่อน จากนั้นจะนำ "ข้อค้นพบ" ที่เกิดจากการศึกษาของนักสังคมศาสตร์ในเรื่องเดียวกันมาแสดงให้เห็นว่า ข้อค้นพบเหล่านั้นจะทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ แตกต่างไปจากความเชื่อเดิมอย่างไร ดังต่อไปนี้ (Zanden, 1988 : 10, Horton, Leslie, Lason & Horton, 1997 : 5-8, Henslin, 1990 : 45)

ตัวอย่างที่ 1 ความเชื่อ: การระเบิดที่รุนแรงที่เกิดกับประเทศญี่ปุ่นและเยอรมันนีระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้สังคมแตกสลายและนำไปสู่ความตื่นตระหนกและโกลาหลไปทั้งสังคม

ข้อค้นพบ: การระเบิดที่คร่าชีวิตพลเรือนจำนวนมากในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นแทนที่จะทำให้พลเรือนเกิดความเสียขวัญและอ่อนแอกลับยิ่งทำให้พลเรือนเกิดความแข็งแกร่งโดยการสร้างความผูกพันทางสังคม (social bond) มากขึ้น

ตัวอย่างที่ 2 ความเชื่อ: บุคคลทั่วไปจะมีความปลอดภัยเมื่ออยู่กับคนหมู่มาก เพราะว่าถ้าบุคคลใดได้อยู่ท่ามกลางฝูงชนขนาดใหญ่ บุคคลนั้นก็มีแนวโน้มที่จะได้รับความช่วยเหลือเมื่อเกิดกรณีฉุกเฉินขึ้น

ข้อค้นพบ: บุคคลจะมีแนวโน้มได้รับความช่วยเหลือเมื่อมีคนอยู่ใกล้ๆ เพียงคนเดียว ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อมีคนอยู่จำนวนมาก ความรู้สึกเป็นพันธะที่จะต้องช่วยเหลือคนอื่นและความกลัวว่าจะถูกต่อว่าต่อขานที่ไม่ช่วยเหลือคนอื่นจะกระจายไปแบบไร้ทิศทางที่แน่นอนว่าจะพุ่งเป้าไปที่บุคคลใด มีข้อสรุปว่า ถ้ามีผู้พร้อมให้ความช่วยเหลือที่เป็นส่วนเกินมากเกินไป ก็จะทำให้สำนึกความรับผิดชอบของบุคคลแต่ละคนเกิดการกระจาย (a surplus of helpers diffuses an individual's sense of responsibility) ซึ่งหมายถึง เกิดความเกียจคร้านที่จะรับผิดชอบหรือการโยนความรับผิดชอบไปให้บุคคลอื่น

ตัวอย่างที่ 3 ความเชื่อ: มีความเชื่อว่าผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนจะตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลเกี่ยวกับผู้สมัครรับเลือกตั้งและจุดยืนของผู้สมัครในประเด็นปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

ข้อค้นพบ: ผู้ลงคะแนนเสียงส่วนใหญ่มักจะตัดสินใจเลือกก่อนที่จะได้รู้ว่าใครคือผู้แข่งขันด้วยซ้ำไป นอกจากนั้นการลงคะแนนเสียงของผู้มีสิทธิจะได้รับอิทธิพลอย่างมากจากครอบครัว เชื้อชาติ ศาสนา ชนชั้น

ตัวอย่างที่ 4 ความเชื่อ: ในหมู่คนอเมริกันผิวดำที่เป็นทหารมักจะมาจากกลุ่มที่ยากจนมากกว่ากลุ่มที่มีฐานะดี

ข้อค้นพบ: ในระหว่างปีทศวรรษ 1960 และต้นทศวรรษ 1970 พบว่า คนอเมริกันผิวดำที่มีรายได้สูงมีแนวโน้มที่จะเป็นทหาร

ตัวอย่างที่ 5 ความเชื่อเดิม: ประชาชนที่ยากจนส่วนใหญ่ชอบที่จะเลี้ยงชีพโดยอาศัยเงินสวัสดิการจากรัฐบาล

ข้อค้นพบ: ในปี ค.ศ. 1984 ในประเทศสหรัฐอเมริกานั้นมีเพียง 1 ใน 3 ของครอบครัวที่ยากจนที่ได้รับความช่วยเหลือด้านค่าใช้จ่ายจากรัฐ กล่าวคือมีเพียง 43% ของครอบครัวที่ยากจนที่ได้รับคูปองอาหาร และ 26% ที่อาศัยอยู่ในบ้านพักของรัฐหรือได้รับค่าเช่าบ้านจากรัฐ

ตัวอย่างที่ 6 ความเชื่อเดิม : ในเรื่องเกี่ยวกับความห่างเหินของผู้สูงอายุกับครอบครัวในประเทศสหรัฐอเมริกา เคยมีความเชื่อต่างๆ ดังนี้

1. เป็นเพราะว่ามีการโยกย้ายด้านที่อยู่อาศัยของครอบครัว ทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยู่ไกลจากลูกของเขา
2. นานๆ ครั้ง ผู้สูงอายุจึงจะได้พบลูกของเขา และนี่คือสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุห่างเหินจากลูกของเขา
3. รูปแบบครอบครัวแบบครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ทำให้ผู้สูงอายุไม่ได้พบกับพี่น้องของเขาได้บ่อย
4. ด้วยโครงการมากมายของรัฐที่จัดให้แก่ผู้สูงอายุ ดังนั้น ครอบครัวจึงไม่ใช่แหล่งสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุ

ข้อค้นพบ: จากการศึกษาของนักสังคมศาสตร์เกี่ยวกับผู้สูงอายุและวิถีชีวิตสมัยใหม่ในประเทศสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1979 ได้ข้อค้นพบที่ไม่สอดคล้องกับความเชื่อดังกล่าวมาแล้วตามลำดับ ดังนี้

1. ถึงแม้ว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุที่อาศัยในบ้านเดียวกับลูกของเขาจะลดลงอย่างมาก แต่สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ใช้เวลาอยู่กับลูกวันละ 10 นาที ได้เพิ่มขึ้น และ 3 ใน 4 ของผู้สูงอายุจะใช้เวลาร่วมเดินทางอยู่ในรถกับลูกของเขาประมาณวันละครึ่งชั่วโมง
2. มากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุได้พบลูกของเขาในวันที่ถูกสัมภาษณ์ มากกว่า 75% ได้พบลูกของเขาในสัปดาห์ที่ผ่านมา และมีเพียง 10 % เท่านั้นที่ไม่ได้เห็นลูกของเขาเลยในช่วง 1 เดือนที่ผ่านมา
3. 80 % ของผู้สูงอายุได้อาศัยอยู่กับพี่น้องแท้ๆ ของตนเอง โดย 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ได้พบเครือญาติของตนเองทุกสัปดาห์ และครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ได้พบเครือญาติของตนเองทุกๆ เดือน
4. ครอบครัวยังคงเป็นสถาบันที่สำคัญในการดูแลผู้สูงอายุ และแม้ว่าจะมีบริการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุจากรัฐ ซึ่งถูกๆ ได้จ่ายค่าบริการไปแล้ว แต่บริการเหล่านี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงความสำคัญของสถาบันครอบครัวเลย เว้นแต่ว่าจะมีผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยหนักอย่างรุนแรง จึงจะถูกส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาล

ตัวอย่างที่ 7 ความเชื่อเดิม : บุคคลทั้งหลายมีความเห็นตรงกันว่า อะไรคือปัญหาสังคม

ข้อค้นพบ: ถึงแม้ว่า บุคคลจำนวนมากจะมีความเห็นตรงกันว่า ความยากจนและการว่างงานเป็นปัญหาสังคมในสหรัฐอเมริกา แต่ก็มีบุคคลจำนวนมากอีกส่วนหนึ่งไม่เห็นด้วย หรือมีความเห็นแตกต่างกันไป เช่น ผู้บริหารประเทศบางคนยืนยันว่า ไม่มีครอบครัวที่ยากจนจริงๆ ปรากฏอยู่เลย บางศาสนาอ้างว่า ความยากจนเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทางจิตวิญญาณ นายจ้างบางคนรู้สึกว่าการว่างงานที่มีอยู่บ้างเป็นสิ่งที่ดีที่จะกระตุ้นให้คนงานสงบและทำงานหนัก เป็นต้น อีกตัวอย่างหนึ่งคือ ปัญหาเสพกัญชาบางคนมองปัญหาเสพกัญชาว่า ทำอย่างไรจึงจะปราบปรามและจับกุมผู้เสพให้หมดสิ้นได้ แต่สำหรับบางคน ปัญหาคือ ทำอย่างไรจึงจะเปลี่ยนทัศนคติและนโยบายเรื่องการจับกุมผู้เสพไปสู่มาตรการใหม่ๆ เพื่อไม่ให้คนเสพกัญชา เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 8 ความเชื่อเดิม: ปัญหาสังคม คือ สิ่งผิดปกติในสังคม

ข้อค้นพบ: ปัญหาสังคมมักถูกมองว่าเป็นผลจากการแตกสลายของกฎเกณฑ์ที่จัดตั้งขึ้นในสังคม เมื่อกฎเกณฑ์และกระบวนการที่กำหนดกฎเกณฑ์ถูกละเลยหรือละเมิด ปัญหา ก็จะเกิดขึ้น นิยามเช่นนี้อาจทำให้เห็นปัญหาสังคมบางอย่าง แต่ก็ปิดกั้นข้อเท็จจริงที่ว่า ปัญหาสังคมจำนวนมากเกิดขึ้นจากพฤติกรรมตามปกติของคนในสังคมไม่ใช่มีแต่พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ปัญหามลภาวะในสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของบุคคลหรือกิจกรรมในอุตสาหกรรมที่ขาดความระมัดระวังเกินปกติอย่างฉับพลันแต่อย่างไร แต่เรามีปัญหามลภาวะ เพราะการเติบโตของประชากรในสังคมที่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งได้ก่อให้เกิดกองขยะมหาศาล โดยที่ขยะบางอย่างเป็นสิ่งที่เฝ้าเปื้อยยาก กำจัดยาก บางอย่างเป็นพิษ และมีกัมมันตภาพรังสีที่เป็นอันตราย มลภาวะดังกล่าวเกิดจากพฤติกรรมตามปกติของเราที่ทิ้งสิ่งไม่ต้องการที่ไหนก็ได้ ซึ่งผลจากพฤติกรรมดังกล่าวได้กลับมาทำให้เกิดพิษแก่อากาศ น้ำ และที่ดิน จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าปัญหาไม่ได้เกิดขึ้นจากพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากปกตินิสัยแต่เกิดจากการเติบโตของประชากรอย่างรวดเร็ว

ตัวอย่างที่ 9 ความเชื่อเดิม: ปัญหาสังคมเกิดจากบุคคลที่ไม่ดี

ข้อค้นพบ: ดูเหมือนว่า ความคิดที่ว่าปัญหาสังคมเกิดจากคนไม่ดีจะเป็นความเข้าใจผิดที่แพร่หลายมากที่สุด มีวิธีคิดหลายวิธีที่ทำให้เราวิเคราะห์ปัญหาในแง่แยกระหว่างดี-เลว ออกเป็น 2 กลุ่ม ในวรรณกรรมหรือรายการในโทรทัศน์มักหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงปัญหาอันเกิดจากองค์กรที่มีพลังอำนาจอันยิ่งใหญ่ แต่มักแสดงให้เห็นว่าปัญหาทั้งหลายล้วนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการต่อสู้ระดับปัจเจกบุคคล (individual) ระหว่างบุคคลที่ดีกับไม่ดี และเมื่อคนที่ไม่ดีแพ้และถูกจับกุมก็เกิดความสุขในตอนจบ อย่างไรก็ตามแม้จะมองเฉพาะระดับปัจเจกบุคคลเราจะเห็นว่า ปัญหาสังคมอาจเกิดจากคนดีที่จริงจังกับธุรกิจของเขา เช่นเดียวกับที่จะเกิดจากคนที่ไม่ดี ตัวอย่างเช่น เมื่อคนมีฐานะดีอพยพไปอยู่เขตชานเมืองเพื่อพักผ่อน พวกเขาค่อยๆ จัดเขตที่อยู่ใหม่เพื่อกันคนที่ยากจนออกจากเขตที่พักของเขา ซึ่งคนยากจนก็จะต้องอพยพออกจากพื้นที่เพราะขาดอำนาจต่อรอง การกระทำของคนมีฐานะดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการแบ่งแยกทางเชื้อชาติและชนชั้นในเรื่องที่อยู่อาศัย ซึ่งเกิดผลต่อเนื่องในการก่อให้เกิดชุมชนแออัดในเขตเมืองและเกิดวิกฤตการณ์หลายๆ อย่างในใจกลางเมือง คนมีฐานะดีอาจตกใจกับบ้านช่องที่สกปรกและเป็นทุกข์กับปัญหาต่างๆ ของชุมชนแออัด แต่การกระทำของพวกเขาก็เป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดเงื่อนไขดังกล่าว ดังนั้นปัญหาสังคมบางอย่างที่ดำรงอยู่ก็เพราะคนมีฐานะดีมีส่วนสร้างเงื่อนไขโดยตรงและโดยอ้อมที่ก่อให้เกิดปัญหาเหล่านั้น

สังคมศาสตร์พยายามแสดงให้เห็นว่า ปัญหาสังคมหนึ่งๆ นั้น เป็นผลมาจากระบบและกิจกรรมตามปกติของสังคมได้อย่างไร ไม่ใช่เป็นผลมาจากจิตในที่ชั่วร้ายเพียงอย่างเดียว สังคมศาสตร์จะมองว่าพฤติกรรมที่ชั่วร้ายของมนุษย์เป็นอาการ (symptom) ของปัญหาไม่ใช่สาเหตุของปัญหา นอกจากนี้สังคมศาสตร์ยังมองว่า ลำพังการลงโทษคนเหล่านั้น แม้ว่าจะทำให้เราสบายใจขึ้น เพราะเห็นว่าคนผิดถูกลงโทษ แต่หาได้ทำให้ปัญหาต่างๆ หายไปไม่

ตัวอย่างที่ 10 ความเชื่อเดิม: ปัญหาสังคมเกิดจากคนพุดคุ้ยถึงเรื่องนี้

ข้อค้นพบ: ความเชื่อที่ว่า ปัญหาเกิดจากการพุดถึงเรื่องเหล่านั้น ทำให้เกิดข้อเสนอว่า เป็นการไม่รักชาติหรือไม่เหมาะสมที่จะพุดถึงเรื่องต่างๆ ที่เป็นปัญหา เช่น ชุมชนแออัด ความยากจน การไร้ที่อยู่อาศัย ความไม่เพียงพอของบริการทางการแพทย์ อคติทางชาติพันธุ์หรืออคติทางเพศ เป็นต้น เพราะว่าคนที่ละเลยหรือผู้ที่ขาดความรับผิดชอบในเรื่องเหล่านั้นก็จะถูกวิจารณ์และเกิดความไม่พอใจอย่างรุนแรง การพุดถึงเรื่องเหล่านั้นเหมือนกับการ "กวนน้ำให้ขุ่น" กระตุ้นให้เกิดความเกลียดชังในหมู่คนกลุ่มต่างๆ และอื่นๆ อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าความเชื่อดังกล่าวนี้นี้จะไม่ค่อยสอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะเป็นความคิดที่ตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่า เราสามารถไว้วางใจในตัวบุคคลธรรมดาว่า สามารถจะตัดสินใจได้อย่างมีสติปัญญาเป็นส่วนใหญ่

ความกลัวที่ว่า การพุดถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นสิ่งอันตรายนั้น เป็นการสร้างภาพเกินจริงเกี่ยวกับกระแสอารมณ์ความรู้สึกของมวลชน เพราะว่าบุคคลโดยส่วนใหญ่มีความสนใจในเกมกีฬาและรายการโชว์ในโทรทัศน์มากกว่าประเด็นทางสังคมอย่างจริงจัง ถ้าเราไม่เชื่อเรื่องนี้ลองตั้งประเด็นให้มีการอภิปราย เราจะพบว่า คนจะสนใจและตั้งใจฟังเฉพาะปัญหาที่จะมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อพวกเขาเท่านั้น และแทบจะไม่ต้องสงสัยว่าจะมีใครสักกี่มากน้อยที่จะลงมือแก้ไขปัญหานี้

4. หลักความคิดพื้นฐานของสังคมศาสตร์เกี่ยวกับปัญหาสังคม

จากตัวอย่างทั้ง 10 เรื่อง ในหัวข้อที่ 3 ที่แสดงให้เห็นว่า การค้นคว้าทางสังคมศาสตร์นั้นได้ให้คำตอบเกี่ยวกับความเป็นจริงของสังคมที่แตกต่างจากสามัญสำนึกของบุคคลทั่วไป ลักษณะดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นว่า สังคมศาสตร์มีหลักคิดที่ใช้วิเคราะห์เรื่องต่างๆ สำหรับการวิเคราะห์ปัญหาสังคมได้มีผู้เสนอหลักคิดพื้นฐานของสังคมศาสตร์เกี่ยวกับปัญหาสังคม ดังนี้ (Julian & Kornblum, 1986 : 2-5)

1. ปัญหาสังคมส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากผลทางอ้อมหรือผลที่ไม่คาดคิดของแบบแผนพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับทั่วไปในสังคม เช่น พฤติกรรมการเพิ่มผลผลิตของเกษตรกรโดยใช้ยาฆ่าแมลงก็ก่อให้เกิดปัญหาอาหารเป็นพิษ หรือตัวอย่างในประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1919 ได้มีความจริงจังที่จะลดพฤติกรรมการบริโภคสุราของประชากร โดยมีกฎหมายปรามการค้าสุรา กล่าวคือจำกัดเวลาและปริมาณการค้าสุราเพื่อไม่ให้คนเป็นทาสสุรา ผลของกฎหมายฉบับนี้ทำให้เกิดการผลิตและขายสุราเถื่อนและเกิดองค์กรอาชญากรเพื่อดำเนินธุรกิจเถื่อนเหล่านั้น เป็นต้น

2. โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมของสังคมใดๆ ก็ตาม โดยทั่วไปจะชักนำให้บุคคลส่วนใหญ่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ในขณะเดียวกันก็ชักนำให้บุคคลส่วนหนึ่งมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนออกไป เช่น กฎหมายเรื่องกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม เช่น ประเทศไทย กฎหมายดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับปัญหาสังคมที่มีอยู่ตลอดเวลาหรืออาจเรียกว่าเป็นปัญหาคู่บ้านคู่เมืองก็ว่าได้ คือ ปัญหาช่องว่างของคนมีหรือคนยากกับคนไม่มีหรือคนจน อันเป็นปัญหารากฐานที่ส่งผลเป็นลูกโซ่ไปสู่ปัญหาอื่นๆ ของสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรม โสเภณี เด็กเร่ร่อน ฯลฯ

3. โครงสร้างสังคมทุกแห่งจะประกอบไปด้วยบุคคลกลุ่มต่างๆ มากมายหลายกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มก็จะมีลักษณะพื้นฐานที่คล้ายคลึงกันในเรื่องรายได้ การศึกษา เชื้อชาติ และอาชีพ แต่ละกลุ่มเหล่านี้เมื่อประกอบกันเข้าก็จะก่อรูปเป็นชนชั้นระดับต่างๆ ของสังคม เราพบว่าบุคคลจากชนชั้นที่แตกต่างกันจะมีประสบการณ์ต่อปัญหาสังคมเรื่องเดียวกันนั้นแตกต่างกัน ดังนั้น จึงเข้าใจปัญหาแตกต่างกันไป กล่าวอีกแง่หนึ่งทัศนคติของบุคคลต่อปัญหาสังคมเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะเป็นอย่างไรนั้นย่อมได้รับอิทธิพลจากภูมิหลังของบุคคลในเรื่องการศึกษา รายได้ อาชีพ ตลอดจนประสบการณ์ส่วนบุคคลนั้น เช่น คนที่มีฐานะดีในเมืองหลวงก็จะมีปฏิกิริยาต่อปัญหาชุมชนแออัดแตกต่างจากคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด เป็นต้น

4. บุคคลที่มีพื้นฐานทางชนชั้นสังคมที่แตกต่างกันจะมีข้อเสนอการแก้ไขปัญหาสังคม (ในเรื่องเดียวกัน) แตกต่างกันไป และเพราะว่าข้อเสนอต่อการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันนี้มักขึ้นอยู่กับผลประโยชน์หรือค่านิยมของแต่ละชนชั้น ดังนั้นเราจึงพบว่าเป็นเรื่องยากที่จะหาข้อตกลงที่ยอมรับกันทุกฝ่ายต่อการแก้ไขปัญหาสังคมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

จากความคิดพื้นฐานของสังคมศาสตร์ที่มีต่อปัญหาสังคมทั้ง 4 ข้อดังกล่าวมาแล้วนี้ได้ก่อให้เกิดประเด็นสำคัญยิ่ง 2 ประเด็น คือ

1. โครงสร้างสังคมทุกแห่งสามารถเป็นบ่อเกิดของปัญหาสังคม สร้างปัญหาใหม่ ๆ และสร้างพฤติกรรมเบี่ยงเบนรูปแบบใหม่ ๆ ได้
2. พฤติกรรม ทศนคติ และมุมมองของบุคคลย่อมได้รับอิทธิพลจากสถานภาพของบุคคล ดังนั้นสภาพแวดล้อมและภูมิหลังของกลุ่มบุคคลต่างๆ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดมุมมองเรื่องสาเหตุของปัญหา และวิธีการแก้ไขปัญหาสังคม

5. ปัญหาสังคมจากมุมมองของทฤษฎีแม่บททางสังคมศาสตร์

ก่อนที่จะกล่าวถึงมุมมองจากทฤษฎีแม่บททางสังคมศาสตร์ต่อปัญหาสังคม จะนำมุมมองจากศาสตร์ที่สำคัญอีก 2 กลุ่มที่มีต่อปัญหาสังคมมาเสนอพอสังเขป อันจะเป็นการเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดความเข้าใจสาระสำคัญในหัวข้อนี้มากยิ่งขึ้น ทฤษฎี 2 กลุ่มที่จะกล่าวถึงก่อนที่จะกล่าวถึงทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ คือ ทฤษฎีทางชีววิทยาและทฤษฎีทางจิตวิทยา โดยทั่วไปแล้วทฤษฎีทั้ง 2 กลุ่มนี้จะมองปัญหาสังคมในแง่มีผู้กระทำความผิดในสังคมหรือที่เราเรียกเป็นภาษาวิชาการว่าพฤติกรรมเบี่ยงเบน แต่ละทฤษฎีจะอธิบายว่าอะไรเป็นสาเหตุหรือเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนของบุคคลดังนี้ (จักรรัช จีรกุล, 2543 : 159-160)

5.1 ทฤษฎีทางชีววิทยา

นักวิทยาศาสตร์กลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะนักชีววิทยา มีความเชื่อว่า พฤติกรรมเบี่ยงเบนมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางชีววิทยา อันได้แก่ ลักษณะรูปร่างและแบบแผนของโครโมโซม (chromosome)

ลอมโบโรโซ (Lombroso) นักอาชญาวิทยาชาวอิตาลีในศตวรรษที่ 19 ได้ชื่อว่า เป็นนักวิทยาศาสตร์ผู้บุกเบิกที่พยายามจะอธิบายพฤติกรรมเบี่ยงเบน ว่ามีความสัมพันธ์กับลักษณะรูปร่างหน้าตาของบุคคล เขาชี้ให้เห็นว่า ผู้เป็นอาชญากรจะมีลักษณะทางชีววิทยาที่แตกต่างไปจากคนปกติ เช่น ขากรรไกรใหญ่ โหนกแก้มใหญ่ ตาบกพร่อง แขนยาว นิ้วเท้าใหญ่ และฟันผุดปกติ เป็นต้น

กอริง (Goring) ซึ่งเป็นศิษย์ของลอมโบโรโซ ได้ศึกษาเรื่องนี้ต่อจาก ลอมโบโรโซ พบว่าลักษณะทางร่างกายระหว่างอาชญากรกับคนปกติไม่ได้มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

เชลดอน (Sheldon) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้จำแนกลักษณะพื้นฐานของร่างกายมนุษย์ออกเป็น 3 แบบ แบบแรก คือ รูปร่างอ้วนเตี้ย (endomorph) แบบที่ 2 คือ รูปร่างกำยำล่ำสัน (mesomorph) แบบที่ 3 คือรูปร่างผอมสูง (ectomorph) เชลดอน ชี้ให้เห็นว่า บุคลิกภาพและพฤติกรรมมีความสัมพันธ์กับลักษณะรูปร่างของบุคคล เขาสรุปว่า พวกรูปร่างแบบแรก คือ อ้วนเตี้ย มักมีนิสัยร่าเริงแจ่มใส ชอบคบหาสมาคมกับคนอื่น และชอบใช้ชีวิตง่ายๆ พวกที่มีรูปร่างผอมสูงมักจะเก็บตัวและอ่อนไหวง่าย ส่วนพวกที่มีรูปร่างกำยำล่ำสัน มักมีนิสัยก้าวร้าวและมีแนวโน้มที่จะก่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนมากกว่าอีก 2 กลุ่ม จากการวิจัยของเชลดอนและเกลค (Sheldon and Glueck) ในสหรัฐอเมริกา เมื่อปี ค.ศ. 1955 ซึ่งได้เปรียบเทียบระหว่างเยาวชนที่ก่อปัญหาอาชญากรรม 500 คน กับเยาวชนปกติ 500 คน มีข้อสรุปอย่างมีนัยสำคัญว่า ยุวอาชญากรมักมีรูปร่างกำยำล่ำสัน

นอกจากนี้ยังมีการวิจัยถึงความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนของโครโมโซมกับพฤติกรรมเบี่ยงเบนว่า ปกติผู้ชายจะมีโครโมโซม XY และผู้หญิงปกติจะมีโครโมโซม XX นักวิจัยบางคนชี้ให้เห็นว่าผู้ที่ "เกิดมาเป็นอาชญากร" นั้นจะมีโครโมโซมผิดปกติคือ XYY อย่างไรก็ตามคำอธิบายของนักชีววิทยาเกี่ยวกับพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้น ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง และค่อนข้างจะมีผู้เชื่อถือน้อย

5.2 ทฤษฎีทางจิตวิทยา

นักจิตวิทยาจำนวนมาก อธิบายพฤติกรรมเบี่ยงเบนว่าเป็นบุคลิกภาพที่บกพร่อง นั่นคือมีบุคลิกภาพบางแบบมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) อธิบายว่า ตัวตนของคนเราประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ อิด (id) อีโก้ (ego) และซูเปอร์อีโก้ (superego) เขาบอกว่า อิด เป็นส่วนของจิตใต้สำนึกที่เป็นไปโดยสัญชาตญาณ เป็นแรงกระตุ้นที่มีได้เกิดขึ้นโดยการอบรมสั่งสอน แต่เป็นไปโดยธรรมชาติ อีโก้ คือ จิตรู้สึกนึก เป็นตัวตนส่วนที่มีเหตุผล อีโก้ เป็นเสมือน "ผู้เฝ้าประตู" (gatekeeper) ของบุคลิกภาพเพราะว่า อีโก้ ทำหน้าที่เป็น "จอภาพ" หรือ "สนาม" ของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างอิดกับซูเปอร์อีโก้ ส่วนซูเปอร์อีโก้นั้น เป็นตัวตนส่วนที่ได้ซึมซาบเอาค่านิยม วัฒนธรรมต่างๆ ทำหน้าที่เป็นตัวสติสัมปชัญญะ รับผิดชอบชั่วดี นักจิตวิทยาในกลุ่มจิตวิเคราะห์เช่นเดียวกับฟรอยด์ มีความเชื่อว่า พฤติกรรมเบี่ยงเบนเป็นผลมาจากความกล้าแกร่งของอิด ผนวกกับความอ่อนแอของซูเปอร์อีโก้ ในเวลาเดียวกัน อีโก้กลับอยู่เฉยๆ และไม่สามารถที่จะชี้ทิศทางที่ถูกต้องได้ อย่างไรก็ตามทฤษฎีทางจิตวิทยาได้รับข้อวิจารณ์ว่าเป็นศาสตร์ที่วิเคราะห์ได้แต่สาเหตุที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคลและไม่สามารถวิเคราะห์ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางสังคม ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมของบุคคลเช่นเดียวกัน

5.3 ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์

มุมมองต่อปัญหาสังคมจากทฤษฎีแม่บทของสังคมศาสตร์มี 3 ดังนี้ (Coleman & Cressey, 1984 : 11-22)

5.3.1 มุมมองปัญหาสังคมจากทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม พื้นฐานความคิดของทฤษฎีนี้จะ มองว่าสังคมเป็นระบบที่มีการจัดระเบียบส่วนต่างๆ เป็นอย่างดีและสมาชิกโดยส่วนใหญ่ของสังคมก็เห็นด้วยกับบรรทัดฐานและค่านิยมทั่วไปของสังคม บทบาททั้งหลาย กลุ่มและสถาบันต่างๆ ต่างมีการประสานสอดคล้องต้องกันเป็นอย่างดี จนกลายเป็นองค์กรรวมที่มีเอกภาพ บุคคลจะทำการสิ่งต่างๆ เพื่อผดุงรักษาให้สังคมมีเสถียรภาพ เพราะว่าพวกเขาต่างยอมรับในกฎเกณฑ์และการควบคุมของสังคม

อย่างไรก็ตาม สังคมก็เหมือนรถยนต์หรือร่างกายของสิ่งมีชีวิต ย่อมมีบางช่วงที่ระบบต่างๆ ไม่ทำงานในสิ่งที่ควรทำ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาเพื่อเข้าไปแก้ไขภาวะเสียสมดุล ก็อาจก่อผลกระทบให้เกิดการเสียสมดุลแบบอื่นขึ้นอีก เมื่อไรก็ตามที่การกระทำตามภาระหน้าที่ที่จำเป็นของสถาบันนั้นกลับก่อผลลบให้แก่ระบบ เราเรียกว่าการหน้าที่บกพร่อง (dysfunction) เช่น สถาบันการศึกษาอาจสร้างบุคคลในสายงานหนึ่งออกมามากเกินกว่าที่สังคมจะรองรับได้ บุคคลที่ทำงานทำไม่ได้ก็จะรู้สึกขุ่นเคืองและอาจกลายเป็นคนต่อต้านสังคมเพราะเห็นว่า ไม่ยุติธรรมต่อเขา ดังนั้น เราอาจกล่าวได้ว่า "การศึกษาที่มากเกินไป" ก็คือการหน้าที่บกพร่องของการศึกษาสมัยใหม่

โดยทั่วไปแล้วทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมจะมีข้อเสนอว่าปัญหาสังคมเกิดขึ้นเมื่อสังคมหรือองค์ประกอบบางส่วนเกิดการเสียระเบียบขึ้นมา การเสียระเบียบทางสังคมจะเกี่ยวข้องกับการแตกสลาย (breakdown) ของโครงสร้างสังคม ซึ่งทำให้ส่วนต่างๆ ทำงานไม่ประสานกัน และบรรทัดฐานก็มีอิทธิพลน้อยลงในการควบคุมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

นักทฤษฎีกลุ่มนี้มองว่ามีสาเหตุหลายประการที่ก่อให้เกิดการเสียระเบียบทางสังคม กล่าวคือบรรทัดฐานอาจถูกละเมิดโดยสาเหตุหลายๆ ประการ คือ การขัดเกลาไม่เพียงพอ หรือสังคมอาจล้มเหลวในการควบคุมสมาชิกที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว การเกิดการหน้าที่บกพร่องแบบแฝงขององค์กรต่างๆ ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับสิ่งแวดล้อมอาจเกิดปัญหา เช่น สังคมอาจขาดแคลนอาหาร น้ำมัน วัตถุดิบในการก่อสร้างและทรัพยากรอื่นๆ อย่างไรก็ตาม สาเหตุเบื้องหลังสาเหตุต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วก็คือ การเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้เกิดการกระทบกระเทือนต่อความสมดุลของสังคมและก่อให้เกิดการเสียระเบียบทางสังคม สังคมจะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้ดีก็ต่อเมื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นอย่างช้าๆ

สังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ได้รับความเสียหายจากการเสียระเบียบทางสังคม เพราะว่าการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ จะใช้เวลาน้อยกว่าการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ สถาบันพื้นฐานต่างๆ ต้องประสบกับปัญหาที่รุนแรงอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วจนกระทั่งส่วนอื่นๆ ของวัฒนธรรมตามไม่ทัน ความล่าช้าทางวัฒนธรรม (cultural lag) เกิดขึ้นระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการปรับตัวที่ไม่ทันของพวกเราต่อการเปลี่ยนแปลงนั้นคือแหล่งที่มาที่สำคัญของการเสียระเบียบทางสังคม ตัวอย่างเช่น ความรู้เรื่องโภชนาการและเทคโนโลยีทางการแพทย์แผนใหม่ที่ได้กระจายไปทั่วโลกในศตวรรษที่ 19 ได้ช่วยชีวิตผู้คนจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เด็กเกิดใหม่ อย่างไรก็ตามทัศนคติเดิมที่เป็นปฏิปักษ์กับการวางแผนครอบครัวไม่มีการปรับตัวให้เข้ากับข้อเท็จจริงที่ว่าจะมีเด็กที่รอดชีวิตและเติบโตเป็นผู้ใหญ่จำนวนมากขึ้น ผลที่เกิดขึ้นคือเกิดการขยายตัวอย่างรุนแรงของประชากรกระจายทั่วโลกในช่วงเวลาดังกล่าว

จากมุมมองต่อปัญหาสังคมดังกล่าวข้างต้นถึงแม้ว่าทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมจะเป็นทฤษฎีมาตรฐานทฤษฎีหนึ่งที่ใช้ศึกษาปัญหาสังคม แต่ก็ถูกวิจารณ์อยู่ไม่น้อยในประเด็นเรื่องความไม่เพียงพอในการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับความไม่ยุติธรรมในสังคม ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่าเป็นปัญหาพื้นฐานที่สำคัญลักษณะหนึ่งของสังคมที่ดำรงอยู่จริงๆ

5.3.2 มุมมองปัญหาสังคมจากทฤษฎีความขัดแย้ง ทฤษฎีนี้มีคำอธิบายที่เป็นคู่แข่งกันที่สำคัญของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม กล่าวคือ ทฤษฎีความขัดแย้งมีความเชื่อ (assumption) เกี่ยวกับธรรมชาติของสังคมที่แตกต่างไปจากทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ดังนั้นจึงให้ข้อสรุปเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาสังคมแตกต่างออกไป ทฤษฎีนี้มองว่า สังคม คือสนามแห่งการต่อสู้แย่งชิงอำนาจโดยกลุ่มสังคมกลุ่มต่างๆ และเชื่อว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และในหลายๆ กรณีความขัดแย้งได้ก่อผลดีต่อสังคมอีกด้วย

เราอาจเข้าใจทฤษฎีความขัดแย้งโดยเปรียบเทียบกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ดังนี้ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมมีข้อสันนิษฐานไว้ก่อนว่า สังคมประกอบขึ้นจากการที่สมาชิกทั้งหลายเห็นพ้องต้องกันกับค่านิยม ทัศนคติและบรรทัดฐานทั่วไปของสังคม ในทางตรงกันข้ามทฤษฎีความขัดแย้งเสนอว่า ระเบียบของสังคมต่างๆ นั้นถูกธำรงรักษาไว้โดยกลุ่มที่มีอำนาจซึ่งได้ใช้อำนาจบังคับเข้าช่วยรักษาระเบียบกฎเกณฑ์เหล่านั้น กลุ่มที่มีอำนาจตามกฎหมายก็จะใช้อำนาจเหล่านั้นบังคับคนอื่นๆ ให้ทำตามสิ่งที่พวกเขาปรารถนา โดยวิธีคิดเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าการที่ผู้คนโดยส่วนมากกระทำตามกฎหมายและเชื่อกฎหมายก็เพราะเกรงกลัวต่อการถูกจับกุม จำคุก หรือแม้กระทั่งถูกประหารชีวิตถ้าพวกเขาไม่ยอมทำตาม มากกว่าที่จะเกิดจากการเห็นว่ากฎหมายเหล่านั้นมีความยุติธรรมจึงยินดีสมัครใจปฏิบัติตามกฎหมาย

ความแตกต่างที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งระหว่าง 2 แนวคิดนี้คือ ข้อสันนิษฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม นักทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมมักจะมองว่าสังคมในภาวะปกติจะอยู่ในลักษณะหยุดนิ่ง และเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่มากเกินไปจะทำลายสภาพสังคม และธรรมชาติของสังคมมีแนวโน้มที่จะปรับตัวเข้าสู่ความสมดุลเมื่อระบบสังคมถูกรบกวน แต่ทฤษฎีความขัดแย้งมองว่า โดยธรรมชาติแล้วสังคมจะอยู่ในสภาวะการเปลี่ยนแปลง เพราะวากลุ่มต่างๆ ล้วนอยู่ในสภาวะการต่อสู้ดิ้นรนและแข่งขันกับกลุ่มอื่นๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจที่เหนือกว่า การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

นักทฤษฎีความขัดแย้งให้ความสนใจศึกษาประเภทต่างๆ ของความขัดแย้งทางสังคม บางกลุ่มสนใจศึกษาความขัดแย้งทางค่านิยม (value conflict) ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความแตกต่างของทัศนคติและความเชื่อของกลุ่มต่างๆ บางกลุ่มสนใจความขัดแย้งทางชนชั้น (class conflict) ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความแตกต่างกันในเรื่องอำนาจ ความมั่งคั่งและเกียรติยศของบุคคล ความขัดแย้งทั้ง 2 แบบดังกล่าวมีผลกระทบที่สำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม ดังนี้

ความขัดแย้งทางค่านิยม นักสังคมศาสตร์ที่สนใจเรื่อง ความขัดแย้งทางค่านิยมจะไม่เห็นด้วยกับข้อสันนิษฐานของนักทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมที่ว่าคนส่วนใหญ่ในสังคมจะยอมรับบรรทัดฐานและค่านิยมเดียวกัน เขาเชื่อว่าในสังคมสมัยใหม่จะประกอบไปด้วยกลุ่มต่างๆ ที่แตกต่างกันในเรื่องค่านิยม ทัศนคติและบรรทัดฐาน และจากจุดนี้เองที่ความขัดแย้งได้เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น ประเด็นเกี่ยวกับการทำแท้ง ผู้นำถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกดั้งเดิมมีความเชื่อว่า ทารกในครรภ์มารดาไม่ว่าจะมีอายุเท่าไรหรือจะเติบโตสมบูรณ์เพียงใดก็ตาม ก็ถือได้ว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว ดังนั้นการทำแท้งก็คือรูปแบบหนึ่งของการฆาตกรรม แต่กลุ่มนักเรียกร้องสิทธิสตรี (feminists) และกลุ่มที่เห็นชอบกับการทำแท้ง ถือว่าทารกที่ยังไม่เกิดมาก็ยังไม่ถือว่าเป็นมนุษย์ เพราะทารกในครรภ์ไม่สามารถมีชีวิตอยู่นอกมดลูกได้ และรัฐใดที่ไม่ยินยอมให้สตรีได้ทำแท้งตามที่พวกเธอต้องการ ก็ถือว่ามีกีดกันสิทธิของสตรีที่จะควบคุมชีวิตของตัวเอง นักทฤษฎีความขัดแย้งเห็นว่าการแตกต่างของความคิดระหว่าง 2 กลุ่มนี้ เป็นเรื่องของความขัดแย้งในค่านิยมไม่ใช่ลักษณะการเสียระเบียบทางสังคม (social disorganization) ตามความคิดของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม

ความขัดแย้งทางชนชั้น ดังที่กล่าวมาแล้วว่าความขัดแย้งในสังคมไม่ได้เกิดจากการที่คนมีค่านิยมไม่ตรงกันเท่านั้น แต่ความขัดแย้งบางอย่างเกิดขึ้นได้จากการมีค่านิยมที่ตรงกัน ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงอีกลักษณะหนึ่งของความขัดแย้งแบบค่านิยมที่ตรงกัน กล่าวคือ ถ้าคน 2 กลุ่มล้วนให้ความสำคัญกับค่านิยมเรื่องการแสวงหาความมั่งคั่งและอำนาจ แต่มีเพียงกลุ่มเดียวที่สามารถจะเข้าถึงสิ่งที่ต้องการได้ ความขัดแย้งก็จะต้องเกิดขึ้น ความขัดแย้งดังกล่าวมักจะเป็นลักษณะที่เรียกว่า ความขัดแย้งทางชนชั้น นักสังคมศาสตร์จำนวนมากเชื่อว่า ความขัดแย้งทางชนชั้นในเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สิน อำนาจ และสถานภาพ คือสาเหตุพื้นฐานของปัญหาสังคมโดยส่วนใหญ่

นักสังคมศาสตร์ตระหนักดีว่า สังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่มีระบบของชนชั้นและชนชั้นต่างๆ ก็ช่วงชิงผลประโยชน์จากกันและกันอันนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมือง อย่างไรก็ตามนักสังคมศาสตร์จำนวนมากซึ่งใช้แนวคิดความขัดแย้งทางชนชั้นในการศึกษาปัญหาสังคมต่างก็เชื่อว่า สังคมมีช่องทางที่จะเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิรูปสังคมแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งให้ผลดีมากกว่าการปฏิวัติด้วยความรุนแรง

ทั้งทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมกับทฤษฎีความขัดแย้ง คือทฤษฎีระดับมหภาคที่มีความสำคัญในการศึกษาปัญหาสังคม โดยวิธีการศึกษานั้น นักสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่จะใช้ทั้ง 2 ทฤษฎีไปพร้อมกัน เพื่อตรวจสอบว่าทฤษฎีใดจะใช้ได้ดีที่สุด การใช้ทฤษฎีทั้ง 2 ไปพร้อมๆ กันในการศึกษาปัญหาสังคมเรื่องใดเรื่องหนึ่งมักจะทำให้เกิดความเข้าใจบางอย่างเพิ่มขึ้นมากกว่าการใช้ทฤษฎีเพียงทฤษฎีเดียว ตัวอย่างเช่น การศึกษาเรื่องอาชญากรรม ก็อาจได้รับประโยชน์จากแนวคิดเรื่อง การเสียดสีเบียดทางสังคม แนวคิดเรื่องความขัดแย้งทางชนชั้นระหว่างคนจนกับชนชั้นอื่น หรือความขัดแย้งทางค่านิยมระหว่างผู้ที่เคารพกฎหมายกับผู้ที่ไม่เคารพกฎหมาย ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่ชัดเจนว่า แนวคิดทั้งหลายย่อมเป็นประโยชน์ต่อการเข้าใจปัญหาสังคมอย่างถ่องแท้

5.3.3 มุมมองของปัญหาสังคมจากทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยม ทฤษฎีนี้มองพฤติกรรมของมนุษย์ในแง่เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ทางสังคมของแต่ละบุคคล ดังนั้นจึงมีข้อเสนอว่า บุคลิกภาพของบุคคลจะเป็นอย่างไรนั้น เช่น ก้าวร้าวหรือให้ความร่วมมือ จะมีความเคารพตนเองหรือเชื่อมั่นตนเองแค่ไหน จะมีความกระตือรือร้นและมีประสิทธิภาพในการทำงานเพียงใด จะมีความปรารถนาและความเชื่อว่าสิ่งใดถูกต้องและดีงาม บุคคลประเภทไหนที่เขาจะชอบและเกลียดชัง ฯลฯ ลักษณะต่างๆ เหล่านี้จะถูกกำหนดโดย "กลุ่ม" ที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ แท้ที่จริงแล้วบุคลิกภาพของบุคคลจะสะท้อนถึงคุณสมบัติของกลุ่มและสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลนั้นกับกลุ่มนั่นเอง

สำหรับในแง่การศึกษาปัญหาสังคมนั้น ทฤษฎีนี้ให้ความสนใจอย่างมากต่อการศึกษาปัญหาสังคมที่เกิดจากการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนและการเกิดอาชญากรรม ทฤษฎีที่ใช้ศึกษาปัญหาพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่พัฒนาขึ้นมาจากทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยมและมีความสำคัญที่ควรกล่าวถึงเป็นตัวอย่างในที่นี้มีอยู่ 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีการสมาคมที่แตกต่าง (differential association theory) กับทฤษฎีการประทับตรา (labeling theory)

ทฤษฎีการสมาคมที่แตกต่าง เสนอว่า ใครก็ตามที่จะก่ออาชญากรรมใดๆ เขาย่อมจะต้องได้เรียนรู้วิธีการเช่นนั้นมาก่อน การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นผลจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคมนั่นเอง บุคคลจะได้รับรู้ทั้งสิ่งที่เบี่ยงเบนและสิ่งไม่เบี่ยงเบนจากกลุ่มที่เขาเกี่ยวข้อง ทั้งนี้ในเรื่องเกี่ยวกับความถี่ (frequency) ลำดับความสำคัญ (priority) ระยะเวลา (duration) และความเข้มข้น (intensive) ของการติดต่อกับใครก็ตามจะมีผลอย่างสำคัญที่จะทำให้พฤติกรรมของปัจเจกบุคคลเป็นแบบเบี่ยงเบนหรือไม่เบี่ยงเบนตามกลุ่มคนที่เขาติดต่อกับเกี่ยวข้องด้วย

ทฤษฎีการประทับตรา (จักรรัช ชีระกุล, 2543 : 163-164) ทฤษฎีนี้เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของทัศนคติของคนในสังคมหรือปฏิกิริยาที่สังคมมีต่อบุคคลว่าจะมีส่วนทำให้บุคคลกลายเป็นผู้เบี่ยงเบนได้อย่างไร ทฤษฎีนี้เสนอว่า พฤติกรรมเบี่ยงเบนเป็นผลจากการที่คนอื่นที่มีอำนาจตามกฎหมายได้ใช้กฎเกณฑ์ต่างๆ ลงโทษต่อผู้ละเมิดบรรทัดฐานสังคม ดังนั้นผู้เบี่ยงเบนก็คือ ผู้ที่ถูกคนอื่นประทับตรา(label) ว่ามีความเบี่ยงเบน และพฤติกรรมเบี่ยงเบนก็คือ พฤติกรรมของผู้ที่ถูกประทับตราจากคนอื่นว่าเป็นผู้เบี่ยงเบนนั่นเอง ปฏิกิริยาของคนอื่นจึงมีความสำคัญยิ่งกว่าตัวพฤติกรรมเอง ปฏิกิริยาดังกล่าวจึงเป็นเครื่องมือประทับตราทั้งพฤติกรรมและตัวบุคคลผู้เป็นเจ้าของพฤติกรรมนั้นด้วย ดังนั้นการประทับตราว่าบุคคลนั้นบุคคลนี้เป็น "เด็กเกเร" "โสเภณี" "คนบ้า" "พวกรักร่วมเพศ" เหล่านี้เป็นต้น จึงมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนเช่นนั้นต่อไป แม้ว่าบุคคลเพิ่งจะเริ่มกระทำการสิ่งที่ถูกประทับตราเป็นครั้งแรกก็ตามแต่เมื่อถูกประทับตราแล้ว ตรานั้นจะเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่การดำเนินพฤติกรรมนั้นต่อไป ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการประทับตราคือกลุ่มที่มีอำนาจ เพราะกลุ่มนี้เป็นผู้สร้างกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นมาใช้บังคับกับสมาชิกในสังคมและเป็นผู้คอยชี้ว่า ใครคือผู้กระทำความผิดหรือผู้เบี่ยงเบน ซึ่งผู้ที่ถูกประทับตรามักได้แก่กลุ่มที่ไม่มีอำนาจ เช่น คนจน คนชั้นต่ำ ชนกลุ่มน้อย ในขณะที่คนที่มีความอำนาจและชนชั้นสูงมักจะไม่ถูกประณามและลงโทษ ถึงแม้ว่าจะเป็นผู้ทำความผิดหรือเป็นผู้เบี่ยงเบนก็ตาม ดังนั้นพฤติกรรมใดเป็นการเบี่ยงเบนหรือไม่ จะเป็นเรื่องที่ถูกกำหนดโดยมาตรฐานและการตัดสินของกลุ่มที่มีอำนาจในสังคม

ทฤษฎีนี้ยังมีคำอธิบายอีกว่า การเบี่ยงเบนนั้นแยกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ การเบี่ยงเบนขั้นต้น (primary deviance) กับการเบี่ยงเบนขั้นที่ 2 (secondary deviance) การเบี่ยงเบนขั้นต้น เป็นการกระทำที่อาจเกิดจากการลองเสี่ยง ความบังเอิญหรือสถานการณ์บังคับก็ได้ ในกรณีนี้ยังไม่ถูกสังคมตราหน้าว่าเป็นคนเลว ยังคงไว้ซึ่งสถานภาพและบทบาทตามปกติของเขาในสังคม เพราะได้รับการยกเว้นหรือเพราะผู้อื่นยังไม่มีปฏิกิริยารุนแรงต่อเขา หรือสังคมเพิกเฉย เพราะไม่ถือเป็นความผิดที่จะต้องประณาม เช่น ทำผิดกฎจราจรเล็กน้อยที่ไม่มีใครสนใจหรือแม้แต่การที่เจ้าหน้าที่บางคนรับสินบน ถ้าคนในสังคมไม่ใส่ใจอะไรก็ถือว่าเป็นความเบี่ยงเบนขั้นต้น

การเบี่ยงเบนขั้นที่ 2 เป็นการกระทำที่ถูกสังคมต่อต้านหรือมีปฏิกิริยาโดยการตีตราประณามว่าเป็นคนเลว ความกดดันของกลุ่มหรือการตีตราของสังคมนี้เองจะผลักดันให้บุคคลแม้เคยทำผิดเพียงครั้งเดียวต้องกลายเป็นคนที่สังคมไม่ยอมรับตลอดไป เช่น กรณีของผู้ต้องขังที่ถูกปล่อยจากเรือนจำ เมื่อออกมาหางานทำไม่ได้ เพราะสังคมยังไม่เชื่อใจก็อาจต้องทำผิดซ้ำแล้วซ้ำอีกก็ได้ เพราะสังคมไม่เปิดโอกาสให้เขาเป็นคนดีได้นอกจากนั้นยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่เคยกระทำผิดหรือมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนเลย แต่บังเอิญโชคร้ายถูกกล่าวหาและตีตราว่าเป็นคนผิด เช่น ฆ่าคนตาย เป็นขู้หรือหัวขโมย เป็นต้น การถูกกล่าวหา ถูกประณาม ตราหน้าเช่นนั้นอาจเป็นผลทำให้ผู้บริสุทธิ์กลายเป็นผู้ทำผิดจริงๆ ในภายหลังก็ได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

สาระสำคัญของบทความนี้คือ ต้องการให้ผู้ศึกษาได้เล็งเห็นการใช้แนวคิดในการวิเคราะห์และการวิจัยทางสังคมเพื่อตรวจสอบสภาพปัญหาของสังคมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และทำให้เกิดการเพิ่มพูนข้อมูลและความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งและรอบด้านมากขึ้นในปัญหาสังคมเรื่องนั้นๆ ถ้าพิจารณาว่า การพัฒนาสังคมจะถูกต้องเหมาะสมเพียงใดขึ้นอยู่กับว่าสามารถจะวิเคราะห์ปัญหาสังคมได้รอบด้านและถูกต้องเพียงใดแล้ว การที่สังคมศาสตร์มีส่วนเพิ่มพูนความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาสังคม ย่อมสะท้อนถึงบทบาทของสังคมศาสตร์กับการพัฒนาสังคมได้อีกส่วนหนึ่ง

โดยทั่วไปแล้วสังคมศาสตร์จะไม่วิเคราะห์ว่าปัญหาสังคมเกิดขึ้นจากความบกพร่องของพฤติกรรมส่วนบุคคลดังคำอธิบายที่ปรากฏในกลุ่มทฤษฎีทางชีววิทยาและทฤษฎีทางจิตวิทยา แต่จะให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือเงื่อนไขทางสังคมที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนในตัวบุคคล กล่าวอีกนัยหนึ่ง พฤติกรรมเบี่ยงเบนไม่ใช่สาเหตุของปัญหาสังคม แต่เป็นอาการที่แสดงออกของสาเหตุที่อยู่ลึกกว่านั้นคือ สภาพทางสังคมที่บุคคลเป็นส่วนหนึ่งในนั้น โดยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมจะเน้นไปที่การทำหน้าที่บกพร่องของระบบย่อยภายในระบบสังคมโดยรวมที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดปัญหาสังคมลักษณะต่างๆ ส่วนทฤษฎีความขัดแย้งจะให้ความสำคัญกับสภาพพื้นฐานทางสังคมที่มีแรงกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม เช่น ความขัดแย้งทางค่านิยมหรือความขัดแย้งที่เกิดจากการแย่งชิงความมั่งคั่งและอำนาจอันปรากฏออกมาในลักษณะความขัดแย้งทางชนชั้น สำหรับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยมจะให้ความสำคัญกับอิทธิพลของกลุ่มที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ด้วย ซึ่งทำให้บุคคลได้เรียนรู้ถึงพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือกลุ่มได้สร้างรอยประทับทางลบให้แก่บุคคล จนผลักดันให้บุคคลก่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนตามการเรียนรู้หรือรอยประทับที่ติดตัวบุคคลเหล่านั้น

สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้น ต้องพิจารณาว่าปัญหาสังคมที่ให้ความสนใจอยู่นั้น สามารถใช้ทฤษฎีใดช่วยในการวิเคราะห์ แล้วจึงพิจารณาแก้ไขหรือขจัดเงื่อนไขที่เป็นสาเหตุของการเกิดปัญหาสังคมตามที่แต่ละทฤษฎีได้วิเคราะห์และชี้ให้เห็นไว้แล้วว่าอะไรเป็นสาเหตุของการเกิดปัญหาสังคม

เอกสารอ้างอิง

จักรรัช ธีระกุล. (2543). *หลักสังคมวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครศรีธรรมราช.

Coleman, James, & Cressey, Donald. (1984). *Social Problems*. (2nded.). New York: Haper & Row.

Henslin, James M. (1990). *Social Problem*. (2nded.) New Jersey: Prentice-Hall.

Horton, Paul B., Leslie, Gerald R., Larson, Richard F., & Horton, Robert L. (1997).

the *Sociology of Social Problems*. (12thed.). New Jersey: Prentice-Hall.

Julian, Joseph & Kornblum, William. (1986). *Social Problems*. (5thed.). New Jersey:
Prentice-Hall.

Zanden, James W. Vander. (1988). *The Social Experierce: An Introduction to Sociology*.
New York: Random House.